

थापाठाना क्षेत्रमा प्रचलित भजनको अध्ययन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा
सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष
दसौं पत्र (५४०-१) को
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

मैयाँ खत्री

रोल नं.: १८/०७१

परीक्षा रोल नं.: - ४८०००९

त्रि.वि.द.नं.: ६-१-३१५-३८-९९

नेपाली विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा

२०७६

निर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय पृथ्वीनारायण क्याम्पस नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष नेपाली विषयकी छात्रा मैयाँ खत्रीले यस तहको दसौँ पत्र (५४०-१) को परिपूर्तिका लागि थापाठाना क्षेत्रमा प्रचलित भजनको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । म यस कार्यबाट सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति

वि.सं. २०७६/११/०९

सन् २१/०२/२०२०

.....

शोध निर्देशक

सह-प्राध्यापक डा. पुण्यप्रसाद शर्मा

नेपाली विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

कृतज्ञता ज्ञापन

पृथ्वीनारायण क्याम्पस नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्र (५४०-१) को परिपूर्तिका लागि मैले थापाठाना क्षेत्रमा प्रचलित भजनको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र तयार पारेकी हुँ । जसका लागि सत्निर्देशन, आवश्यक सुझाव, सल्लाह र रचनात्मक प्रतिक्रिया दिने शोधका निर्देशक आदरणीय सह-प्राध्यापक डा. पुण्यप्रसाद शर्माप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोध प्रस्ताव स्वीकृत गरी अध्ययन अनुसन्धानमा अगाध स्नेह र प्रेमका साथ राय, सुझाव, सल्लाह र निर्देशन प्रदान गर्नुभएकोमा नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख गुरु सह-प्राध्यापक कृष्णप्रसाद पौडेलप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सहयोग पुऱ्याउने विश्वविद्यालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस अनुसन्धान समितिका गुरुहरू, शोधलाई पूर्णता दिन आवश्यक जानकारी र सामग्री उपलब्ध गराउने यस थापाठाना क्षेत्रमा स्थानीय वासिन्दा, आवश्यक पुस्तक उपलब्ध गराइदिने पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पुस्तकालयमा कार्यरत कर्मचारी, प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण महानुभावप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । आफूमाथि आइपरेका विभिन्न समस्यालाई प्रवाह नगरी जीवनको प्रारम्भदेखि वर्तमानसम्म उच्च शिक्षाका लागि प्रेरणा प्रदान गर्दै मलाई यहाँसम्म ल्याई पुऱ्याउनु हुने र हरेक पाइलामा साथ दिनुहुने जीवन साथी उमाकान्त रेग्मी, मेरी आमा भलककुमारी खत्री, प्यारा बहिनीहरू लक्ष्मी र सावित्री साथै आदरणीय मामा देवबहादुर थापा शोध लेखनका सन्दर्भमा व्यवहारिक सुझाव, सल्लाह एवम् सहयोग पुऱ्याउने दाजु असफल गौतमलाई पनि यो समयमा सम्झन चाहन्छु ।

शोध तयार गर्ने बेलामा आदरणीय गुरु वर्ग, सहृदयी मित्रहरू, घरपरिवार सबैबाट अमूल्य प्रेरणा र स्नेह प्राप्त गरेकी छु । मुद्रण तथा पृष्ठ व्यवस्थापनका लागि गण्डकी हाई-टेक प्रा.लि.की अनु बरालप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै शोधको यथोचित मूल्याङ्कनका लागि पृथ्वीनारायण क्याम्पस, नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

वि.सं. २०७६/११/०५

सन् १७/०२/२०२०

.....
मैयाँ खत्री

विषय सूची

स्वीकृति पत्र

निर्देशकको सिफारिस

कृतज्ञता ज्ञापन

विषय सूची

सङ्क्षिप्त चिन्ह सूची

थापाठाना क्षेत्रको नक्सा

अध्याय : एक

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय	१
१.२ शोधपत्रको शीर्षक	२
१.३ शोधको प्रयोजन	२
१.४ शोधको समस्या कथन	२
१.५ शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७ शोधको औचित्य	४
१.८ शोधको क्षेत्र र सीमा	४
१.९ सामग्री सङ्कलन विधि	४
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	५

अध्याय : दुई

थापाठाना क्षेत्रको भौगोलिक परिचय

२.१ पर्वत जिल्लाको भौगोलिक परिचय	६
२.२ थापाठानाको नामाकरण	७
२.३ सीमानागत पृष्ठभूमि	७
२.४ जनसंख्या	८

२.५ सामाजिक स्थिति	८
२.६ शैक्षिक र पेसा व्यवसायको अवस्था	८
२.७ उपलब्ध भौतिक सुविधा	९
२.८ विशेष चाडपर्व	९
२.९ निष्कर्ष	१०

अध्याय : तीन

लोकभजनको सैद्धान्तिक परिचय

३.१ लोकसाहित्यको चिनारी	११
३.२ लोकसाहित्यको विधागत वर्गीकरण	१३
३.३ लोकगीतको परिचय	१४
३.४ लोकगीतको परिभाषा	१४
३.५ लोकगीतको वर्गीकरण	१६
३.६ लोकगीत र लोकभजनको भिन्नता	१८

अध्याय : चार

भजनको वर्गीकरण र सङ्कलन

४.१ भजनको परिचय	२०
४.१.१ भजनको परिभाषा	२१
४.१.२ लोकभजनका तत्त्वहरू	२२
४.१.२.१ संरचना	२३
४.१.२.२ लय वा भाका	२४
४.१.२.३ गेयता	२६
४.१.२.४ कथन पद्धति	२६
४.१.२.५ भाषाशैली	२६
४.१.२.६ भक्तिभाव	२६
४.१.३ लोकभजनका गौण तत्त्वहरू	२७
४.१.४ साहित्यका अन्य विधासँग लोकभजनको सम्बन्ध	२८

४.१.५ लोकभजनका विशेषता	२९
४.१.६ लोकभजनको वर्गीकरण	३३
४.२ थापाठाना क्षेत्रमा सङ्कलित लोकभजनको वर्गीकरण	३५
४.२.१ आरति भजन	३८
४.२.२ गणेश आरति (मङ्गल आरति)	३९
४.२.३ सन्ध्याकालीन आरति	४०
४.२.४ जय जगदीश आरति	४१
४.२.५ ठाडो भजन	४२
४.२.६ वैराग्य भजन	४५
४.२.७ गुण भजन	४६
४.२.८ आख्यान भजन	४८
४.२.९ अखण्ड भजन (कीर्तन)	५०
४.२.१० विविध देव भजन	५१

अध्याय : पाँच लोकभजनको विश्लेषण

५.१ विषयवस्तु परिचय	५७
५.२ थापाठाना क्षेत्रका लोकभजनमा रस	५७
५.२.१ श्रृङ्गार रस	५८
५.२.२ हाँस्य रस	५९
५.२.३ करुण रस	५९
५.२.४ रौद्र रस	६०
५.२.५ वीर रस	६१
५.२.६ भयानक रस	६१
५.२.७ अद्भूत रस	६२
५.२.८ विभत्स रस	६३
५.२.९ वैराग्य वा शान्त रस	६३
५.३ थापाठाना क्षेत्रका लोकभजनमा अलङ्कार	६४

५.४ थापाठाना क्षेत्रमा लोकभजनमा विषयवस्तु	६९
५.४.१ धार्मिक विषयवस्तु	६९
५.४.२ सामाजिक विषयवस्तु	७०
५.४.३ प्राकृतिक विषयवस्तु	७०
५.४.४ नैतिक विषयवस्तु	७१
५.५ थापाठाना क्षेत्रका लोकभजनमा शैली	७२
५.६ थापाठाना क्षेत्रका लोकभजनमा प्रयुक्त भाषा	७४

अध्याय : छ

उपसंहार

६.१ सारांश	७८
६.२ निष्कर्ष	७९
६.३ सुभावा	८०
सन्दर्भ कृति-सूची	८१
परिशिष्ट (क)	
थापाठाना क्षेत्रमा सङ्कलित भजनहरू	८४-१००
परिशिष्ट (ख) शब्दहरू	१०१
परिशिष्ट (ग) अन्तर्वार्ताका लागि तयार पारिएको नमुना प्रश्नावली	१०२
परिशिष्ट (घ) धार्मिक स्थलहरू	१०३
परिशिष्ट (ङ) गायकको तस्वीर	१०४
परिशिष्ट (च) टोली प्रमुख विवरण	१०५

सङ्क्षिप्त रूप तथा चिह्न सूची

सङ्केत तथा चिह्न सूची

सङ्क्षिप्त रूप

आई.ए.

बी.ए.

एम.ए.

एस.एल.सी.

मा.वि.

प्रा.वि.

क्र.स

गा.वि.स.

त्रि.वि.

दो.सं.

नं.

ने.रा.प्र.प्र

वि.सं.

पृ.

सम्पा.

सा.प्र.

सङ्केत

×××

/

()

:-

...

“ ” / ‘ ’

SSS

पूर्ण रूप

इन्टर अफ आर्टस्/प्रमाणपत्र तह

ब्याचलर अफ आर्टस/स्नातक तह

मास्टर अफ आर्टस्

स्कूल लिभिड सर्टिफिकेट/प्रवेशिका

माध्यमिक विद्यालय

प्राथमिक विद्यालय

क्रम सङ्ख्या

गाउँ विकास समिति

त्रिभुवन विश्व विद्यालय

दोस्रो संस्करण

नम्बर

नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान

विक्रम संवत्

पृष्ठ

सम्पादक

साभा प्रकाशन

अर्थ

केही पङ्क्ति छोडेको

वा, अथवा र छुट्याउने

स्पष्ट पारिएको

उदाहरणार्थ

क्रमशः अंश दोहोर्च्याउने

उद्धरण चिह्न

गुरु

थापाठाना (वडा, वस्ती तथा त्यसको आकार)

Legends

0.50-1.00 km
 Settlement Size
 ● 2-10
 ● 14-20
 ● 20-40
 ● 40-70
 Settlement
 1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9

